

Koruma'dan Güçlendirmeye: Küresel Yaşlanma Politikalarında Hak Temelli Dönüşüm ve Yaş Dostu Sistemlere Doğru Evrim

Türk Geriatri Derneği

Uluslararası kuruluşlar tarafından ortaya konulan temalar, sağlıklı yaşlanma, hak temelli yaklaşımlar ve sistem düzeyinde dönüşüm doğrultusunda tutarlı ve gelişen bir küresel politika yönelimini yansıtmaktadır.

Tüm yaşlar için dijital eşitlik teması, dijital dışlanmanın önemli bir sağlık belirleyicisi olarak giderek daha fazla kabul gördüğünü ortaya koymuştur. Yaşlı bireyler; erişim, ekonomik olanaklar ve dijital okuryazarlık açısından yapısal engellerle karşı karşıya kalmakta, bu durum ise tele-sağlık hizmetlerinden, sosyal bağlantılardan ve temel hizmetlerden yararlanma kapasitelerini sınırlandırmaktadır. Dijital uçurumun kapatılmasının yalnızca teknolojik bir mesele olmadığı, aynı zamanda sağlık eşitsizliklerinin azaltılması ve aktif/sağlıklı yaşlanmanın desteklenmesi için temel bir gereklilik olduğu vurgulanmaktadır.

Değişen dünyada yaşlı bireylerin dayanıklılığı kırılabilirlik odaklı yaklaşımdan özneleşme ve güçlenme odaklı bir anlayışa geçişi işaret etmektedir. Pandemi, iklim değişikliği ve jeopolitik istikrarsızlık gibi çoklu küresel krizler bağlamında yaşlı bireyler, toplumsal dayanıklılığa katkı sunan aktörler olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede özellikle yaşlı kadınlar açısından biriken eşitsizliklere dikkat çekilmiş, yaşlanma politikalarında kesişimsellik temelli yaklaşımların gerekliliği vurgulanmıştır. Daha sonra söylem açık biçimde hak temelli bir çerçeveye evrilmiş ve yaşlı bireyler için İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin nesiller arası düzlemde hayata geçirilmesi teması öne çıkmıştır. Bu yaklaşım, yaş ayrımcılığı ve yapısal eşitsizliklere dikkat çekerek; eşitlik, onur ve toplumsal katılımın güvence altına alınması için hukuki ve kurumsal reform ihtiyacını gündeme getirmiştir. Nesiller arası dayanışma kavramı bu bağlamda merkezi bir konuma yerleşmiş ve yaşlanma, yaşam boyu sürecin ayrılmaz bir bileşeni olarak değerlendirilmiştir.

Sağlık ve sosyal bakım altyapılarına odaklanılarak onurla yaşlanma: bakım ve destek sistemlerinin güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede özellikle uzun dönemli bakım sistemlerinin güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmış; birey merkezli, bütünlük ve sürdürülebilir bakım modellerinin geliştirilmesi öncelik haline gelmiştir. İş gücü planlaması, bakım verenlerin desteklenmesi ve finansal sürdürülebilirlik gibi unsurlar, evrensel sağlık kapsayıcılığı hedefiyle ilişkilendirilmiştir. Söylem sonraları katılım ve güçlendirme ekseninde olgunlaşarak yaşlı bireylerin yerel ve küresel eylemleri yönlendirmesi temasında somutlaşmıştır. Bu yaklaşım, yaşlı bireyleri yalnızca politika yararlanıcıları olarak değil, aynı zamanda karar alma süreçlerine katılan, toplumsal dönüşümü şekillendiren aktif aktörler olarak konumlandırmaktadır. Bu bağlamda katılım, savunuculuk ve toplumsal kapsayıcılık vurgulanmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde yaklaşımlar yapısal engellerin ve eşitsizliklerin ele alınmasından başlayarak, güçlendirme, katılım ve sistem düzeyinde dönüşüme uzanan bir evrimi ortaya koymaktadır. Bu süreç, gerontoloji ve halk sağlığı alanlarında yaşlanmaya ilişkin anlayışın, eksiklik temelli yaklaşımdan bütüncül, hak temelli ve yetkinlik odaklı bir modele doğru dönüşümünü yansıtmaktadır. Son yıllarda Dünya Sağlık Örgütü öncülüğünde şekillenen tematik evrim dikkate alındığında, gelecek için yapılacak projeksiyonun yalnızca tematik bir devamlılık değil, aynı zamanda operasyonelleşme ve ölçülebilir etki odaklı bir derinleşme içermesi beklenmektedir. Bu süreçte söylem; farkındalık ve savunuculuktan, giderek daha fazla uygulama, yönetim ve hesap verebilirlik eksenine kaymaktadır.

Bu bağlamda sürdürülebilir gelecekler için yaş dostu sistemlerin inşası ön plana çıkacak gibi görünmektedir. Bu öngörü üç temel eğilime dayanmaktadır: **1. Hak temelli yaklaşımdan uygulamaya geçiş.** Bu yaklaşımın, somut politika araçları, göstergeler ve izleme mekanizmaları ile desteklenmesi beklenir ve özellikle yaş ayrımcılığıyla mücadelede yasal düzenlemeler ve performans göstergeleri üzerinden ilerleyebilir. **2. Sistem entegrasyonu ve çok sektörlü yönetim.** Bu yaklaşım sağlık, sosyal hizmetler, dijital altyapı, kent planlama ve iklim politikalarının entegrasyonu şeklinde derinleşebilir. Bu doğrultuda “yaş dostu sistemler” yalnızca sağlık hizmetleriyle sınırlı kalmayıp, bütüncül bir ekosistem yaklaşımını içerecektir. **3. Yaşlı bireylerin eş-üretici rolü.** Yaşlı bireylerin politika tasarımı, hizmet planlama ve araştırma süreçlerinde eş-üretici aktörler olarak konumlandırılması beklenir. Bu yaklaşım, “bizsiz bizim hakkımızda hiçbir şey” ilkesinin kurumsallaşmasına işaret eder. İleriki yıllarda iklim değişikliği ve yaşlanma (iklim değişikliklerine uyum stratejileri), dijital sağlık ve yapay zekâ (erişim, etik ve kapsayıcılık), uzun dönemli bakımın sürdürülebilir finansmanı ve sağlıklı yaşlanmanın ölçülmesi öncelikli konular olacaktır. Sonuç olarak gelecek için en güçlü projeksiyon; söylemin “koruma ve kapsama”dan “uygulama, entegrasyon ve birlikte üretim” aşamasına geçeceği yönündedir.